

*SANCTI BERNARDI
CLARÆVALLENSIS*

**DE MORIBUS ET OFFICIO
EPISCOPORUM.**

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERA OMNIA

POST HORSTIUM DENUO REGOGNITA,
REPURGATA, ET IN MELIOREM DIGESTA
ORDINEM,
NECNON NOVIS PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS,
NOTIS ET OBSERVATIONIBUS, INDICIBUSQUE
COPIOSISSIMIS LOCUPLETATA ET ILLUSTRATA,

CURIS D. JOANNIS MABILLON,

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E
CONGREGATIONE S. MAURI.

Editio quarta, emendata et aucta.

VOLUMEN PRIMUM

Pars prior, tomus secundus,

col. 1101-1130

**De moribus et officio episcoporum.
Epistola XLII seu tractatus ad Henricum
archiepiscopum Senonensem.**

PARISIIS,

APUD GAUME FRATRES, BIBLIOPOLAS,
VIA DICTA POT-DE-FER, N° 5.

MDCCCXXXIX.

ADMONTIO IN SEQUENTEM EPISTOLAM SEU OPUSCULUM II. [1097]

1. Libros de Consideratione, ad summum Pontificem directos, opportune subsequitur tractatus De componendis Moribus Episcoporum, quæ prima est ex quinque Bernardi epistolis ad Henricum archiepiscopum Senonensem, ordine quadragesima secunda. Is cognomento Aper, testante Hugone Autissiodorensi chronographo, aliis (si vulgati non fallunt indices) Gilbertus, ex canonico electus est post Daimbertum pontifex Senonensis anno Hac in dignitate cum remissius ageret, ad diligentiore muneris sui curam animatus est, agente potissimum Gaufrido Carnotensi episcopo cum Burchardo Meldensi, confirmante in primis sancto Bernardo: quem et patronum habuit adversus Ludovici VII infestationes, ut testatum facit epistola quadragesima nona, ad Honorium papam.

2. Has autem procellas tum Henrico, tum Stephano Parisiensi episcopo excitavit eorum secessus ab aula, et vitæ melioris institutio. Adeo ut qui « ante, » sicut in prædicta legitur epistola, in habitu actuque sæculari honorati fuerant sublimes, iudicati fideles, habitus familiares; » postea « inimici facti sint digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificantes ministerium suum. Hinc domini Senonensis constantiam labefactare conatus est » Ludovicus rex: quod amplius illustratur in Notis ad epistolas vigesimam secundam et quadragesimam quintam.

3. Non tamen ita mores suos composuit Henricus, ut non in ecclesiasticam censuram incurrerit ob iniquam vexationem cuiusdam archidiaconi Ecclesiæ suæ, quem « non modo iudicio non convictum, sed nec verbo conventum » dignitate privavit, teste Bernardo in epistola centesima octogesima secunda, ad eundem Henricum. Hunc suspensum fuisse tradit Hugo chronographus Autissiodorensis ad annum idque attestantur Acta

Episcoporum Autissiodorensium capite quinquagesimo quinto, ubi de Hugone episcopo, « qui cum in Senonensi ecclesia, propter suspensionem domini Henrici metropolitani, locum consecrationis non haberet ; apud Ferrarias a domino Gaufrido Carnotensi episcopo circa festum beati Vincentii consecratus est. » Hanc autem suspensionem Henrico ex iniqua depositione archidiaconi sui accidisse proximum vero est. Sed tandem hac censura solutus antistes, anno apud Senonas synodum habuit, in qua Petri Abælardi errores damnati fuerunt. Exstant ea de re communes Patrum synodicæ litteræ ad Innocentium papam, inter Bernardinas epistola centesima nonagesima prima ; quibus litteris significant, se paucis totum negotium exposuisse, « pro eo maxime, quia idipsum diffusius ac plenius contineretur in litteris domini Senonensis : » quæ litteræ non aliæ videntur, quam Bernardi epistola centesima nonagesima, ad Innocentium, quæ inter hosce tractatus relata est. Porro Henricus vivere desiit anno 1144 et quidem quarto Idus Junii : cui successit Hugo præcentor.

4. Cæterum hanc epistolam statim ab Henrici conversione scriptam fuisse probant in primis [1099] hæc ejus verba n. 2 : « Nuper autem nobis a vestris partibus flare cœpit aura secundior. Rumoribus siquidem recentioribus nuntiata sunt de vobis solito lætiora, et non ex incerto famæ, sed ore veridico venerabilis Meldensis episcopi : » quod scilicet vitam in melius instituisset Henricus Gaufridi Carnotensis episcopi consiliis, ut mox declarat Bernardus. Atqui hanc Henrici mutationem Honorii secundi pontificatu, ac proinde ante annum 1130 contigisse constat, tum ex Bernardi epistola quadragesima nona, ad eundem Honorium, cui ipsum Henricum commendat ; tum ex ipsa infestationum causa, quæ non alia fuit, quam Henrici discessio ab aula et aulico vivendi genere, atque adeo vitæ rectioris institutio, ut patet ex præmissis.

5. Itaque sub annum 1126 scripta fuit hæc epistola : quo tempore Meldensi præsidebat Ecclesiæ Burchardus, cuius relatu « solito lætiora » de Henrici conversatione nuntia Bernardus ait se accepisse. Meldensi, inquam, Ecclesiæ tunc præerat Burchardus, non, uti hactenus vulgo persuasum fuit, Manasses II, quem non ante annum 1133 Burchardo successisse probant authenticæ ejus litteræ de Choisiaco pro monasterio Sancti-Martini de Campis, ubi hæc clausula habetur : « Acta sunt hæc anno incarnationis Domini indict. XIII, anno autem ordinationis domini Innocentii II papæ sexto, ordinationis nostræ secundo, « et alia ejusdem charta de Mauregarto, data « anno incarnationis Domini anno autem ordinationis nostræ septimo. » Huic calculo favet Ordericus in libro sexto, pag. 627, ubi « Stephanus Parisiensis episcopus, et Burchardus Meldensis » Resbacenses monachos admonuisse memorantur de concedendis Uticensibus reliquiis sancti Ebrulfi, qua de re Bernardus epistolam ad Resbacenses scripserat. Id factum refert Ordericus anno ad quem proinde annum Burchardus Meldensem Ecclesiam, non Manasses, administrabat. Hinc corrigendi numeri apud Chesnium in notis ad Abælardum, ubi Manasses dicitur Meldensem Ecclesiam regere cœpisse anno idque probatur ex ejus litteris de Choisiaco, quas decennio serius, et quidem anno Manassæ episcopi secundo, datas fuisse superius observavimus. Quanta vero morum et consiliorum gravitate præditus fuerit Burchardus, illud argumento est, quod ipsum cum Gaufrido consiliarium Bernardus Henrico gratulatur hac in epistola, quæ in codice Vaticano notato 663 dividitur in septem capita. Verum satius visum est Horstianas sectiones jam receptas retinere. [1101]

PROLOGUS.

Domino venerabili HENRICO, Senonensium archiepiscopo, frater BERNARDUS, si quid potest peccatoris oratio.

Placuit Præstantiæ vestræ novum aliquid a nobis dictatum requirere. Gravamur pondere dignitatis, sed dignationis munere gratulamur. Et blanditur petentis favor, et petitionis terret exactio. Qui enim nos sumus, ut scribamus episcopis ? Sed rursum qui sumus, qui non obediamus episcopis ? Unde dare, inde et negare compellor quod postulo. Scribere tantæ altitudini, supra me est : et eidem non obedire, contra me. Utrobique periculum ; sed in ea parte majus imminere videtur, si non obediero. Hac itaque exiens qua minus apparet, facio quod jubetis. Dat quippe ausum ipsius dignitatis dignanter indulta familiaritas, et excusat præsumptionem auctoritas imperantis.

CAPUT PRIMUM. ARDUUM AC PERICULOSUM
ESSE MUNUS EPISCOPI ; IDEOQUE EI BONIS
CONSILIARIIS OPUS.

1. Igitur ex quo regni cœlorum claves Deo auctore vobis traditas suscepistis, ac juxta ritum fortis illius mulieris, manum mittere cœpistis ad fortia (Prov. XXXI, 19), si qua vos aut egisse quæ non deberetis, aut pertulisse quæ nolletis [1102] audivimus, et illa agentem doluimus, et condoluimus hæc patienti. Inter hæc autem ego recordabar illorum versiculorum : *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos. Anima eorum in malis tabescebat ; turbati sunt ; et moti*

sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est (Psal. CVI, 23, 26, 27). Et ideo non judicabam, ut assolet; magis quippe ad compassionem me provocabat hujusmodi cogitatio: Si, inquam, tentatio est cujuscumque hominis vita super terram (Job VII, 1), quantis putatis periculis patet vita pontificis, cui omnium necesse est ferre tentationes? Si ergo latens in caverna, et quasi sub modio, non quidem lucens, sed fumigans, ventorum tamen impetus nec sic declinare sufficio, sed continuis tentationum variisque fatigatus impulsibus, instar vento agitatae arundinis, hac illacque circumferor: quid positus supra montem, positus supra candelabrum? Solus mihi servandus, solus tamen ipse mihi sum scandalo, solus tædio, solus oneri atque periculo, ita ut propriae gulæ et ventri, et oculo scandalizanti frequenter irasci oporteat. Quibus ergo molestiis angitur, quibus lacessitur injuriis, cui etiam, etsi propria cessent, nunquam tamen de alienis desunt foris pugnae, intus timores?

2. Nuper autem nobis a vestris partibus flare cœpit aura secundior. Rumoribus siquidem recentioribus nuntiata sunt de vobis solito lætiora, et non ex incerto famæ, sed ore veridico venerabilis Meldensis episcopi. Interrogatus [1103] enim de esse vestro, vultu alacri, et tanquam bene fidens unde requirebatur: Puto inquit, hominem ex hoc jam consiliis se subacturum Carnotensis episcopi. Hoc ab eo

responsum tam lætus accepi, quam certus fui consilia viri fidelissima fore. In nullo melius poterat nobis cordis vestri propositum commendare, in nullo spem dare certiolem vestri profectus in Domino. Secure, ni fallor, præfatis ambobus viris et vos, et vestra credetis. Talibus utendo consiliariis, bonam vobis servabitis et famam, et conscientiam. Sic Dei sacerdotem, sic tantæ civitatis decet episcopum, puerilibus non agi sæcularibusve consiliis. Omnes, juxta Domini præceptum, etiam inimici, diligantur (Luc. VI, 27); sed ad consilium soli eligantur, qui et prudentes esse videantur, et benevoli. Propterea Dominus, et imprudens discipuli, et fratrum infidele consilium refutabat, respondens improvido, *Non sapis quæ Dei sunt* (Marc. VIII, 33); et malevolis, *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam* (Joan. VII, 8). Nec istorum malitiæ, nec illius imprudentiæ se credendum putavit. Quærens denique cui se credere debeat, cui tuto sua committat dispensanda mysteria, et quasi difficile inveniens, sub admiratione interrogat: *Quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* (Matth. XXIV, 45.) Quamobrem et Petro curam ovium crediturus prius ejus studuit probare benevolentiam, ter sciscitans si se diligeret (Joan. XXI. 15-17). Probavit et prudentiam, quando errantibus hominibus, et putantibus ipsum esse quempiam ex Prophetis, ille prudenter veritatem

advertens, Deum potius Prophetarum confessus est : *Tu es*, inquit, *Christus Filius Dei* (Matth. XVI, 16). Væ nostro generi ab imperfectione sua ! Vix in multitudine hominum unum reperiās in utraque gratia consummatum. Haud facile siquidem vel prudenti benevolentiam, vel fideli inesse sapientiam deprehendas. Sine numero autem sunt, quos utriusque muneris expertes esse constiterit.

3. Prudenter igitur cogitastis sacerdotale onus, episcopale opus, curamque pastorem digne non posse administrari sine consilio. Hinc ipsa castorum consiliorum mater Sapientia de se ipsa loquens : *Ego Sapientia*, inquit, *habito in consilio*. Sed quali consilio ? nunquid in qualicumque ? *Et eruditus*, ait, *intersum* [1104] *cogitationibus* (Prov. VIII, 12). Sed et quod infida consilia declinandā sint, per os Salomonis taliter monet : *Causam tuam tracta cum amico tuo, et secretum extraneo ne reveles* (Prov. XXV, 9). Pulchre quoque per alium quemdam Sapientem, cum sine consilio nil agendum consulat, virorum tamen consilii intuens paucitatem, ita loquitur : *Multi sint tibi amici, unus autem sit tibi consiliarius de mille* (Eccli. VI, 6). *Unus, inquit, de mille*. Benignam ergo non dubitaverim vobis esse divinitatem, cui de tanta raritate inter mortales, non unum, sed duos, ipsosque idoneos satis indulgit, providos, benevolos ; et, ut facile adsint, comprovinciales ; ut gratis, debitores jure subjectionis. Horum acquiescendo consilii, nec

præceps eritis in sententia, nec vehemens in vindicta ; non in corrigendis remissior, non severior in parcendis, non pusillanimis in expectandis ; nec superfluus in victu, nec notabilis in vestitu ; non citus ad promittendum, non ad reddendum tardus, nec prodigus dator. Istorum consilium longe semper faciet a vobis malum tempori vetus, sed cupiditati novum, simoniam ; et matrem ejus avaritiam, quæ est idolorum servitus. Et ut brevi omnia sermone concludam, si his credideritis, in omnibus, exemplo Apostoli, honorificabitis ministerium vestrum (Rom. XI, 13) : ministerium, inquam, non dominium. Ipsum itaque honorificabitis, non vos : nam qui quærit quæ sua sunt, se cupit honorari, non ministerium.

CAPUT II. HONOREM ET DECUS DIGNITATIS
ECCLESIASTICÆ NON CONSISTERE IN EXTERNO
SPLENDORE, SED IN MORUM ET VIRTUTUM
DECORE.

4. Honorificabitis autem non cultu vestium, non equorum fastu, non amplis ædificiis, sed ornatis moribus, studiis spiritualibus, operibus bonis. Quam multi aliter ! Cernitur in nonnullis sacerdotibus vestium cultus plurimus ; virtutum aut nullus, aut exiguus. Quibus ego si rememorem illud apostolicum, *Non in veste pretiosa* (I Tim. II, 9), vereor ne indignentur, dum nimirum indignum ducant in se assumptam sententiam, quam prius in viliores sexum et ordinem prolatam fuisse

recognoverint. Quasi vero non eodem utantur medici ferro secandis regibus, quo [1105] et popularibus hominibus : aut capiti fiat injuria, si ipsis forcipibus capilli excrescentes detondeantur, quibus et unguium fuerint resecata superflua. Attamen si dedignantur pari cum mulierculis, non quidem a me, sed ab Apostolo feriri sententia, dedignentur et cum ipsis eadem involvi culpa. Despiciant jam textricum sive pellicum, et non propriis operibus gloriari. Horreant et murium rubricatas pelliculas, quas gulas vocant, manibus circumdare sacratis, et sacrantibus tremenda mysteria. Respuant et apponere pectori, quod decentius ornat gemma sapientiæ. Pudeat et collo circumtexere, quod honestius atque suavius Christi jugo submittitur. Non Christi stigmata sunt hæc, quæ isti martyrum exemplo circumferant in corpore suo. Muliebria potius esse noscuntur insignia, quæ utique curiosius et sumptuosius illæ sibi præparare consueverunt, cogitantes nimirum quæ sunt mundi, quomodo placeant viris.

5. Verum tu, sacerdos Dei altissimi, cui ex his placere gestis, mundo, an Deo ? Si mundo, cur sacerdos ? Si Deo, cur qualis populus, talis et sacerdos ? Nam si placere vis mundo, quid tibi prodest sacerdotium ? Nec enim potes duobus dominis servire. *Qui autem vult amicus esse hujus mundi, inimicus Dei constituitur :* (Jac. IV, 4) et propheta, *Deus, inquit, dissipabit ossa eorum qui*

hominibus placent ; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos (Psal. LII, 6) : et Apostolus : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* (Galat. I, 10). Volens itaque placere hominibus, Deo non places : si non places, non placas. Cur ergo, ut dixi, sacerdos ? Si vero, quod addidi, placere intendis, non mundo, sed Deo, cur qualis populus, talis et sacerdos ? Enimvero, si sacerdos pastor est, et populus oves, dignum est ut in nullo appareat ovibus pastor dissimilis ? Si instar mei, qui ovis sum, pastor meus et ipse incurvus graditur, vultum gerens deorsum, et terram semper respiciens, et soli ventri mente jejunos pabula quæritans, in quo discernimur ? Væ, si venerit lupo ! non erit qui prævideat, qui occurrat, qui eripiat. Decetne pastorem more pecorum sensibus incubare corporeis, hæere infimis, inhiare terrenis : et non potius erectum stare ut hominem, cælum mente suspicere, quæ sursum sunt et quærerere et sapere, non quæ super terram ?

6. Cæterum mihi indignatur, si vel nutum [1106] facere audeam, jubetque ori manum apponere, dicens monachum, qui non habeam judicare de episcopis. Utinam et oculos mihi claudas, ut nec cernere possem, quæ contradicere prohibes ! Magna vero præsumptio, si ovis cum sim, in ipsum pastorem meum lupo sævissimas, vanitatem et curiositatem, irruere cernens, infremuero, quo ad meum forte balatum cruentis

bestiis a quopiam occurratur, et succurratur perituro. Quid facient de me, qui ovicula sum, quæ et in ipsum pastorem tanta feritate insiliunt ? Et quidem si non vult ut clamem pro se, nunquid non et pro me balare licebit ? Sed, etsi ego sileo, ne ponere videar in cœlum os meum, clamatur tamen in Ecclesia : *Non in veste pretiosa*. Clamatur autem specialiter ad feminas : ut erubescat in se deprehendi episcopus, quod in fragiliori quoque sexu audierit reprehendi. An forte nulla timetur confusio, si ego solus submussitare desiero ? Nunquid etsi ego non loquor, sua cuique non loquitur conscientia ? Quid si alius audacior me, non quidem de Apostolo, ut ego ; non de Evangelio, non de propheta, non denique quidpiam ecclesiasticum, sed illud tantum gentilicum ingerat : « Dicite, pontifices, » non quidem « in sancto, » sed in freno, « quid facit aurum ? » Quam tolerabilius cernitur in sancto, quam in freno ! Hoc me etiam tacente, etsi non curia regum, tamen penuria pauperum clamat. Sileat licet fama, sed non fames. Fama quidem silet, quia non potest mundus odisse vos. Nam quomodo arguet mundus peccatum, a quo potius laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur !

7. Clamant vero nudi, clamant famelici, conqueruntur, et dicunt :

Dicite, pontifices, in freno quid facit aurum ?

Nunquid aurum a freno repellit frigus sive esuriem! Nobis frigore et fame miserabiliter laborantibus, quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manticis! Nostrum est quod effunditis; nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Et nos enim Dei plasmatio, et nos sanguine Christi redempti sumus. Nos ergo fratres vestri. Videte quale sit de fraterna portione pascere oculos vestros. Vita nostra cedit vobis in superfluas copias. Nostris necessitatibus detrahitur, [1107] quidquid accedit vanitatibus vestris. Duo denique mala de una prodeunt radice cupiditatis, dum et vos vanitando peritis, et nos spoliando perimitis. Jumenta gradiuntur onusta gemmis, et nostra non curatis crura nuda caligulis. Annuli, catenulæ, tintinnabula, et clavatæ quædam corrigiæ, multaque talia, tam speciosa coloribus, quam ponderibus pretiosa, mulorum dependent cervicibus: fratrum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis. Huc accedit, quod hæc omnia nec negotiationis studio, nec proprio manuum exercitio vobis elaborastis, sed nec jure hæreditario possidetis: nisi forte et vos in corde vestro dixeritis: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei* (Psal. LXXXII, 13). Et hæc pauperes modo quidem coram Deo tantum, cui corda loquuntur. Nec enim audent aperte causari adversum vos, quibus interim pro sua vita necesse

habent potius supplicare. Cæterum in futuro stabunt in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, stante quippe pro eis patre orphanorum, et iudice viduarum. Ipsius enim tunc vox erit : *Quandiu non fecistis unis de his minimis meis, nec mihi fecistis* (Matth. XXV, 45).

CAPUT III. PRÆSULUM POTISSIMA ET
DIGNISSIMA ORNAMENTA, CASTITAS, CHARITAS,
HUMILITAS.

8. Vos autem, reverendissime pater, vos, inquam, absit ut in talibus honorificandum putetis ministerium vestrum. Videntur quidem honorifica, sed oculo qui videt in facie, non qui videt in abscondito. Nam, quæ videntur in abscondito, nullis apparent fucata coloribus, spectabilia sunt tamen ; nullis condita saporibus, prædulcia tamen ; nullis elevata culminibus, excelsa tamen. Castitas, charitas, humilitas, nullius quidem coloris sunt, sed non nullius decoris ; nec mediocris decoris, qui divinos quoque delectare possit aspectus. Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit ? Differunt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, non virtute. Sed, etsi illius castitas felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. Sola est [1108] castitas, quæ in hoc mortalitatis et loco, et tempore statum quemdam immortalis gloriæ representat. Sola inter

nuptiarum solemnia morem beatæ illius vindicat regionis, in qua neque nubunt, neque nubuntur : præbens quodammodo terris cœlestis jam illius conversationis experientiam. Vas interim fragile quod portamus, in quo et crebro periclitamur, tenet castitas (ut monet Apostolus) in sanctificationem (I Thess. IV, 4), et instar odoriferi balsami, quo condita cadavera incorrupta servantur. Sensus ipsa et artus continet et contingit, ne dissolvantur otis, ne corrumpantur desideriis, ne carnis voluptatibus computrescant : quemadmodum legitur de quibusdam, quia *computruerunt ut jumenta in stercore suo* (Joel. I, 17). Hoc itaque tantæ pulchritudinis ornamentum digne dixerim sacerdotium honorare, quod dilectum Deo et hominibus faciat sacerdotem, cujus quippe memoria, non in carnis successione, sed in spirituali benedictione sit, reddatque similem in gloria sanctorum, in hac licet adhuc regione dissimilitudinis constitutum.

9. Verum quantalibet venustate sui castitas eminere appareat, sine charitate tamen nec pretium habet, nec meritum. Nec mirum. Quod enim absque illa bonum suscipitur ? Fides ? Sed nec si montes transferat. Scientia ? Sed ne illa quidem quæ lingua loquitur angelorum. Martyrium ? *Nec si tradidero, inquit, corpus meum ita ut ardeam* (I Cor. XIII, 1-3). Nec absque illa quodlibet bonum suscipitur, nec cum illa quamlibet exiguum respuitur. Castitas sine

charitate, lampas est sine oleo. Subtrahe oleum, lampas non lucet. Tolle charitatem, castitas non placet. Sed o *quam pulchra est*, ut Sapiens clamat, *casta generatio cum charitate!* (Sap. IV, 1.) Cum illa, inquam, charitate, quam describit Apostolus, *de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I Tim. I, 5).

10. Porro puritas cordis in duobus consistit : in quærenda gloria Dei, et utilitate proximi ; ut in omnibus videlicet actis vel dictis suis nihil suum quærat episcopus, sed tantum aut Dei honorem, aut salutem proximorum, aut utrumque. Hoc enim agens implebit non solum pontificis officium, sed et etymologiam nominis, pontem utique se ipsum faciens inter Deum et proximum. Pertingit pons iste usque ad [1109] Deum ea fiducia, qua non suam, sed illius gloriam quærit. Pertingit usque ad proximum illa pietate, qua et ipsi, non sibi prodesse desiderat. Offert Deo bonus mediator preces et vota populorum : reportans illis a Deo benedictionem et gratiam. Supplicat majestati pro excessibus delinquentium, vindicat in peccantes injuriam Dei. Ingratis impropere beneficia pietatis, contemnentibus potentiæ severitatem insinuat, utrisque tamen nihilominus placare studet indignantis furorem : nunc quidem hominum obtendens infirmitatem, nunc divinæ magnitudinem pietatis. Denique sive excedat Deo, sive sobrius sit nobis, aut Deo semper, quantum in ipso est, præstare [*al.* placere]

gestit, aut [*al. add. præstare*] nobis, non quod sibi omnino utile est quærens, sed quod multis.

11. Fidelis pontifex, qui bona quælibet per manus suas transeuntia, sive divina beneficia ad homines, sive hominum vota ad Deum, columbino intuens oculo, nihil sibi retentat ex omnibus. Nec populi requirit datum, sed lucrum, nec Dei gloriam usurpat sibi. Acceptum talentum non ligat in sudario, sed partitur nummulariis, a quibus et usuras recipit, non sibi, sed Domino. Non habet foveam ut vulpes, non tanquam volucres nidum, non loculos quomodo Judas; non denique, sicut nec Maria, locum in diversorio. Imitatur profecto illum qui non habebat ubi reclinaret caput; factus in præsentiarum tanquam vas perditum: quandoque procul dubio futurum vas in honorem, et non in contumeliam. Denique perdit animam suam in hoc mundo, ut in vitam æternam custodiat eam. Hoc tanto puritatis intimæ bono gloriari non potest veraciter, nisi qui extrinsecas gloriolas perfecte respuerit. Nec enim pure valet Dei vel proximi quærare lucra, qui propria non contempserit. Is tantum puritatis interioris gloria non fraudatur, qui dicere potest cum Domino: *Si ego quæro gloriam meam, gloria mea nihil est* (Joan. VIII, 54); et cum Apostolo: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philipp. I, 21); et cum propheta: *Oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde* (Psal. XXX, 13), id est a propria voluntate.

Bona oblivio, si te ipsum nescias, ut proximo prosis. Bene autem mortuus a corde, si jam non tibi vivere studeas, sed ei qui pro te mortuus est. [1110] Bene mortuus est a corde, qui dicit : *Vivo autem jam non ego*. Sed, si mortuus a se, non tamen a Christo : sequitur enim *Vivit vero in me Christus* (Galat. II, 20). Mortem hanc, quæ fit a corde, infert charitas, de qua loquitur sponsa in Canticis : *Vulnerata charitate ego sum* (Cantic. IV, 9). *Fortis quippe est ut mors dilectio* (Cantic. VIII, 6), et mortem in nobis, non vitam occidit. Unde et audacter minatur : *O mors, ero mors tua* (Ose. XIII, 14). Peccatum exstinguit, quod animæ vitam expulerat ; animamque restituit innocentiae.

12. Verum, si prævalet morti charitas, ita ut illam in congressu perimere possit, cur dicitur *fortis ut mors*, et non potius, morte fortior ? An forte quia et ipsa est mors, et se ipsa fortior esse non potest ? Bona mors, non vitæ, sed mortis. Bona mors, et nequaquam abhorrenda, quæ vitam etsi adimit, non perimit. Adimit quidem, sed ad tempus, restituendam in tempore, duraturam sine tempore. Denique *mortui estis, inquit, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. III, 3, 4). Libenter igitur carebo ad tempus, ut in æternum possideam. Et ista sufficiant pro eo quod scriptum est : *Charitas de corde puro* (I Tim. I, 5). Sane in tanta oblivione sui necesse est cor bene esse conscius sibi, quo se in

lucra securius foris extendat, cum securam intra se reliquerit conscientiam. Quid enim prodest homini si universum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? (Matth. XVI, 26.)

CAPUT IV. CURA SINCERÆ FIDEI, ET
CHARITATIS NON FICTÆ, PRÆSULI MAXIME
NECESSARIA.

13. Sed et ordinis exigit ratio, ut qui ad sui mensuram proximum jubetur diligere, prius se ipsum diligere norit. Itaque duo sunt præcipue quæ bonam reddunt conscientiam, pœnitere de malis, et abstinere a malis: hoc est, ut verbis loquar beati Gregorii, et commissa flere, et flenda non committere (Hom. 34, in Evang. post med.). Horum neutrum solum sufficit. Nam si primum absque secundo sufficeret, frustra et David hortaretur dicens, *Declina a malo* (Psal. XXXVI, 27): et Isaias: *Quiescite agere* [1111] *perverse* (Isa. I, 16) et Deus ipse ad Cain: *Peccasti, quiesce* (Gen. IV, 7, juxta LXX). Rursum si secundum per se post peccatum bonam sufficit restaurare conscientiam, sine causa clamat pœnitens in Psalmo: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psal. XXXI, 1); et illud: *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* (Psal. XXIV, 18); et in oratione Dominica: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. VI, 12). Utriusque virtutis

bene conscius animus secure jam se ipsum deserat, et quodammodo perdat, ut alios lucrifaciat. Cum infirmantibus infirmetur, uratur cum scandalizatis : fiat etiam, si oporteat, Judæis Judæus, nihilque formidet cum tali conscientia, exemplo Jeremiæ et Ezechielis, in Ægyptum vel in Chaldæam cum transgressoribus captivari (Jerem. XLIII, 6, et IV Reg. XXIV) ; sed et cum sancto Job frater fieri draconum, et socius struthionum (Job. XXX, 29) ; cum Moyse quoque (quod gravius est) deleri de libro Dei (Exod. XXXII, 32) ; et cum Paulo anathema esse a Christo pro fratribus non timeat cum hujusmodi conscientia (Rom. IX, 3) ; ipsam denique, si necesse est, intrare gehennam, securus medias penetrans flammæ, læta decantet conscientia, *Etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* (Psal. XXII, 4). Comparemus, si placet, thesauros regum et fastigia regnorum cum hujusmodi fiducia : nonne cuncta horum felicitas, præ tanti boni [*al.* tantis bonis] divitiis, miseria reputabitur ? Et hanc fiduciam operatur charitas *de corde puro, et conscientia bona.*

14. Jam vero quod restat, *de fide non ficta* (I Tim. I, 5) ; et item quod ex alio loco in mentem venit, *fides sine operibus mortua est* (Jac. II, 20), duo ista mittunt nos ad quamdam fidei trifariam divisionem, ut dicatur fides mortua, ficta, probata. Et mortuam quidem Apostolus definit eam esse, quæ sine operibus est, id est quæ non operatur ex

dilectione, quasi non habens animam, ipsam dilectionem, qua vegetetur [*al. add. anima*], et moveatur ad opera. Fictam autem ego arbitror illam vocari fidem, quæ suscepta quidem ex charitate vita, moveri inchoat ad bene operandum; sed non perseverans deficit, et moritur tanquam abortiva. Eo utique sensu fictam hujusmodi dixerim [1112] nominatam, quo vasa figuli vocamus fictilia: non quia videlicet utilia non sunt quamdiu durant, sed quia fragilia cum sint, diu minime durant. De hac fidei fictione puto illos notari in Evangelio: *Qui ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt*. Interrogo eos qui dicunt charitatem a quo semel accipitur, nequaquam ultra recedere. Ait Veritas de quibusdam: *Et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt* (Luc. VIII, 13). Unde, et quo recedunt? Uti que a fide ad infidelitatem. Item quæro: Poterantne in illa fide salvari, an non poterant? Si non poterant, quæ injuria Salvatori, quæve tentatori lætitia, quod hinc recedant, ubi salus non sit? siquidem nec Salvator zelatur nisi salutem, nec malignus invidet nisi saluti. Si autem poterant, quomodo aut sine charitate sunt, quamdiu in illa fide sunt, cum sine charitate salus esse non possit; aut deserentes fidem, non etiam deserunt charitatem, cum charitas et infidelitas simul esse non possint? Recedunt ergo quidam a fide, quia Veritas asserit; consequenter et a salute, quia Salvator redarguit:

inde nos colligimus, quod et a charitate, sine qua salus esse non potuit [*al. poterit*]. *Et hi*, inquit, *radicem non habent*. Non negat eos habere bonum, sed in bono potius radicatos non esse causatur.

15. Denique sequitur, et ait : *Quia ad tempus credunt*. Bonum est, sed utinam duraturum. Non enim qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. X, 22). Non autem durant, quoniam in tempore tentationis recedunt. Beati si interim rapti fuissent, antequam malitia mutaret corda eorum. Nunc vero væ prægnantibus et lactantibus in illis diebus, teneros utique fetus gestantibus, et de vita recenti facile in periculis exturbandos. Tales sunt animæ parvam adhuc et teneram habentes charitatem : et ob hoc earum fidem vivam, sed fictam, necesse est in tentatione deficere. *Vasa figuli*, ait, *probat fornax, et homines justos tentatio* (Eccli. XXVII, 6), illos videlicet, qui ex fide vivunt. Justus nempe ex fide vivit (Rom. I, 17), sed ex fide quæ vivat. Neque enim quæ mortua est, vitam dare potest. Dæmonum fides non adducitur in [1113] examinationem : vacua quippe charitate, mortua est. Credunt quidem et contremiscunt, sed timor non est in charitate. Proinde in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellantur : quod extinctæ fidei nulla jam debeat probatio, sed reprobatio. Solam itaque justorum fidem, id est vivorum vivam, fornax tentationum suscipit examinandam. Sed non omnium justitia manet in

sæculum sæculi : quoniam sunt qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Qualis sit cujuscumque fides, tribulatio probat. Si cujus deficit (deficit enim, cum in charitate non perseverat), ficta esse dignoscitur, si cujus perseverat, probata et perfecta censetur.

16. Liquet ex his satis, ut arbitror, non omnes qui habuerint charitatem, habere et perseverantiam in charitate. Alioquin frustra commoneret discipulos Dominus : *Manete*, inquit, *in dilectione mea* (Joan. XV, 9). Aut enim, si necdum diligebant, non debuerat dicere, *manete*, sed, *Estote in dilectione mea* : aut, si jam diligebant, necesse non erat moneri de perseverantia, qua secundum istos privari non poterant. Curet igitur servus bonus et fidelis fide servare non ficta charitatem de corde puro et conscientia bona : pluris æstimans animæ vitam quam corporis, minus horrens carnis mortem quam fidei.

CAPUT V. DE VIRTUTE HUMILITATIS OMNIBUS QUIDEM, SED PRÆLATIS IN PRIMIS NECESSARIA.

17. Jam de tribus quæ superius proposuimus, sola, ni fallor, tractanda restat humilitas. Hæc duabus præmissis virtutibus in tantum est necessaria, ut absque ista illæ nec esse virtutes videantur. Nempe ut castitas seu charitas detur, humilitas meretur : quoniam humilibus Deus dat gratiam (Jac. IV, 6). Humilitas ergo virtutes alias accipit. Servat acceptas, quia non requiescit

Spiritus Domini, nisi super quietum et humilem (Isa. LXVI, 2). Servatas consummat ; nam virtus in infirmitate, hoc est in humilitate, perficitur (II Cor. XII, 9). Inimicam omnis gratiæ, omnisque initium peccati debellat superbiam, et tam a se quam a cæteris virtutibus superbam illius propulsat tyrannidem. Siquidem cum ex aliis quibusque bonis virium magis suarum capere soleat incrementum [1114] superbia, sola hæc omnium propugnaculum quoddam turrisque virtutum, ejus fortiter resistit malitiæ, obviat præsumptioni. Sola denique est, de qua omnium plena virtutum Maria gloriandum esse putavit. Audito quippe ab angelo, *Ave, gratia plena*, quasi solam ex illa plenitudine humilitatem in se cognosceret, solam rependisse ac respondisse memoratur in gratiam : *Respexit*, inquit, *Deus humilitatem ancillæ suæ* (Luc. I, 28-48).

18. Quid deinde auctor et dator virtutum Christus, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt absconditi, in quo omnis quoque plenitudo divinitatis habitat corporaliter ? nonne tamen et ipse de humilitate, tanquam summa suæ doctrinæ suarumque virtutum, gloriatus est ? *Discite*, ait, *a me*, non quod sobrius, aut castus, aut prudens, aut aliquid ejusmodi : sed, *quia mitis sum et humilis corde* (Matth. XI, 29). *A me*, inquit, *discite*. Non ad doctrinam patriarcharum, non ad prophetarum libros ego vos mitto ; sed me vobis exemplum, me formam humilitatis exhibeo.

Inviderunt mihi altitudinem quam habeo apud Patrem, angelus et femina: ille potentiæ, illa scientiæ. Vos autem æmulamini charismata meliora, discentes a me quia mitis sum et humilis corde.

19. Commodum reor indagare aliquid et de superbia, quatenus ex opposito sibi vitio virtutis hujus decor manifestior appareat. Superbia est appetitus propriæ excellentiæ. Hæc in species duas dividitur, in cæcam et vanam superbiam. Quæ quidem et aliis nominibus appellari possunt, contumacia et vanitas: quarum prior intelligentiæ, posterior voluntatis vitium est. Nam ex illa rationis fallitur oculus, et ex ista voluntatis appetitus male afficitur. Quod melius ex singularum definitionibus demonstrabimus. Cæca superbia seu contumacia est vitium, quo se existimans aliquis vel esse bonum quod non est, vel a se esse quod est, in se, non in Domino gloriatur. Vana superbia seu vanitas est vitium, quo quis tam de eo quod est, quam de eo quod non est, suis magis quam Dei laudibus delectatur. His ita præmissis, aptemus jam contraria humilitati, singula singulis opposites. Humilitas est contemptus propriæ excellentiæ. Contemptus opponitur appetitui. Duabus quoque superbiæ speciebus, duæ nihilominus humilitatis opponuntur: contra cæcam, ut quis de [1115] se noverit sentire humiliter; contra vanam, nec consentire aliter sentientibus. Nempe qui de se

ipso sentire humiliter novit, in neutro ipsius de se iudicium falli potest, videlicet ut aut majus aliquid putet se esse quam sit, aut a se esse quod sit. Et ideo patienter carens quod sibi novit deesse, humiliter de eo quod certus est adesse, non in se, sed in Domino gloriatur.

20. Porro adversus hoc, ut de se altius se aliquid sentiat, solet, ne insolescat, verus humilis illud sibi jugi meditatione revolvere: *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes* (Rom. XII, 16): et illud, *Non ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam* (Psal. CXXX, 1, 2): et item: *Qui se putat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit* (Galat. VI, 3). Contra hoc autem ut a se sentiat esse, quod se sentit esse, sollicito se ipsum interrogat: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* (I Cor. IV, 7.) Item, qui humanas laudes consuevit perfecte contemnere, cum se laudari percipit de eo quod in se novit non esse, nullatenus acquiescens, illud sibi commemorat: *Qui te beatificant, in errorem te mittunt* (Isa. III, 12). Sed et illius nihilominus versiculi recordatur. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum* (Psal. LXI, 10). Proinde sollicito studet imitari Apostolum, ita de se loquentem: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* (II Cor. XII, 6). Cum vero laudari se comperit de bono quod se forte habere

cognoscit, nihilominus, quantum in se est, scuto veritatis curat a se jaculum favoris repellere : dans gloriam Deo, et dicens : *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. XV, 10). Et propulsans a se omnem suspicionem, ait Domino : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. CXIII, 9). Metuit nimirum, si aliter egerit, ne forte audiat ab ipso, *Recepisti mercedem tuam* (Matth. VI, 5) ; et iterum, *Gloriam ab invicem quaritis, et gloriam quæ a solo Deo est, non vultis* (Joan. V, 44). Refugiens ergo et de hoc ad consilium Apostoli, probat ipse opus suum, ut sic habeat *in semetipso gloriam, et non in altero* (Galat. VI, 4). Fidelis suimet custos, qui sibi oleum favoris sine fraude reservet, ne in adventu sponsi lampas conscientiæ vacua exstinguatur. *Non in altero, inquam.* Nec enim tutum [1116] arbitratur labiis hominum committere gloriam suam, arcæ utique sine clave, et sine sera, nullique omnino clausæ nocere volenti. Non tutum plane, sed stultum, ibi thesaurum tuum recondere, unde non valeas resumere cum volueris. Si ponis in os meum, jam non in tua, sed in mea potestate est, cum utique pro meo libitu vel laudare te possim, vel derogare tibi.

CAPUT VI. LAUS ET VERA GLORIA IN
CONSCIENTIA CUJUSQUE REPONENDA ;
ATTAMEN NON SINE FORMIDINE, QUIA DEUS
EST SCRUTATOR ET JUDEX CORDIUM.

21. Sanum vas et inconcussum conscientia, et secretis servandis idoneum, nullis patens insidiis, nulli violentiæ cedens; nulli quippe oculo vel manui accessibilis, excepto duntaxat Spiritui, qui scrutatur etiam alta Dei. Quidquid in ea reposuero, securus sum quia non perdam: servabit vivo, defuncto restituet. Nam quocumque vado ego, ipsa it mecum, secum ferens depositum quod servandum acceperit. Adest vivo, mortuum sequitur; ubique mihi vel gloria, vel confusio inseparabilis pro qualitate depositi. Beati qui in veritate dicere possunt: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. I, 12). Non potest dicere nisi humilis, qui juxta vulgare proverbium, et oculos campi metuere, et silvarum aures soleat semper habere suspectas. Beatus nempe homo qui semper est pavidus (Prov. XXVIII, 14). Non potest dicere arrogans et præsumptor, qui se ipsum impudenter ostentans, passim et ubique, tanquam per campum incedens, totus fertur in gloriam: gloriatur etiam cum male fecerit, et exultat in rebus pessimis. Æstimat se non videri, dum plures habeat imitatores quam reprehensores, cæcus dux cæcorum. Sed habet hic campus oculos sanctorum procul dubio angelorum, quos semper offendere solet indisciplinata conversatio. Non dicet hypocrita: *Gloria mea est testimonium conscientiæ meæ*: quia etsi judicantium secundum faciem, verbo, vultu habituve simulatorio illudat opinioni; sed

non ejus qui scrutatur renes et corda, fallit vel evadit judicium, siquidem Deus non irridetur. [1117]

22. Timeat ergo et iste nemoris aurem. Lingua licet manūque cessantibus, auri tamen ubique præsenti de quacumque silva latebrosæ duplicitatis et spinosæ calliditatis tacentis et quiescentis cor loquitur, cogitatio confitetur. Pravum est cor hominis et imperscrutabile (Jerem. XVII, 9), ita ut nemo sciat, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est; sed nec ipse plene. Nam cum Apostolus diceret. *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die; adjecit: Sed nec ego me ipsum judico.* Quare? Quoniam non possum, ait, ratam vel ipse de me proferre sententiam. *Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc justificatus sum.* Non ex toto credo me vel ipsi conscientiæ meæ, quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum; nec potest judicare de toto, qui totum non audit. *Qui autem judicat me, Dominus est.* (I Cor. IV, 3, 4). Dominus, inquit, cujus utique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse qui cogitat. Aderat auris Prophetæ absentis ori furtive poscentis pecuniam (IV Reg. V, 22): et ego quantumlibet in occulto lædere cogitans aut proximum nequiter, aut turpiter me ipsum, non verear aurem nusquam absentem? Tremenda

prorsus auris et reverenda, cui non cessat quies, non tacet silentium. Denique ait : *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* (Isa. I, 16.) Sed quid est quod dicit, *ab oculis meis* ? an et nostra Deus non solum audit, sed et videt arcana ? Quales oculi, qui contemplantur cogitationes ! Non sunt coloratæ, ut videantur, sicut nec sonant ut audiantur. Solent sentiri a cogitante, non audiri ab auscultante, non a contemplante videri. Merito tamen Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Cur enim nesciret, quas et audit, et videt ? His præcipue duobus sensibus, id est visui et auditui, nemo fidem putat esse negandam. Hoc nos scire constanter adstruimus, quod vidimus et audivimus. Merito itaque non erat opus Domino Jesu, ut quis testimonium perhiberet de homine ; ipse nimirum sciebat quæ essent in homine. *Quid cogitatis,* ait, *mala in cordibus vestris ?* (Matth. IX, 4.) Respondebat non sermonibus, sed cogitationibus. Audiebat non loquentes, videbat non apparentes. [1118]

23. Contremisco totus, tuam, Domine Jesu, quantillo possum intuitu considerans majestatem, præsertim cum recordor, in quantis ipsius aliquando contemptor exstiterim. Sed et nunc cum jam a facie majestatis fugi ad genua pietatis, quid amplius facio ? Vereor ne qui aliquando contrarius exstiti majestati, et nunc ingratus pietati inveniar. Quid enim si cessant manus, et non cessat pectus ? Quid si os jam silet, et

necdum cor quiescit? Si singuli illiciti motus animi mei singula sunt quædam in te, Deus, convicia, utputa iracundiæ motus in mansuetudinem, invidiæ in charitatem, in frugalitatem luxuriæ, turpitudinis in castitatem, et innumera his similia, quæ de cœnoso lacu prurientis pectoris mei etiam nunc incessanter ebulliunt, inundantes et impingentes in serenitatem præfulgentis vultus tui : quid magnum feci solos cohibere artus, actus corrigere? Si has atque hujusmodi, quas, foris licet vacans, intus actitare non cesso, iniquitates observaveris, o Domine, quis sustinebit? An forte jam non ago illa, sed patior? Aguntur quidem in me, sed a me non aguntur, si non consentio. Sane si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero, et immaculatus coram eo, non solum si caruero, sed et si observavero me ab iniquitate mea. Mea dixerim, non quia facio, sed quia sustineo. Corpus gesto mortis, carnemque peccati : sufficit interim mihi, si non regnet peccatum in meo mortali corpore. Sic corpus crimini non reputatur, nec quod habitat in eo peccatum : si tamen non delector, si tamen non exhibeo membra mea, arma iniquitati. Pro hac orabit ad te, o misericors, quivis etiam sanctus in tempore opportuno : (Psal. XXXI, 6.) supplex nimirum, quod malum sentiat ; et nihilominus sanctus, dum non consentiat : supplex pro periculo, sanctus pro virtute : sanctus plane atque beatus, qui

condelectatus legi Dei secundum interiorem hominem, de malo, quod ita inesse corpori sentit, ut nisi pariter cum corpore carere non possit, merito sese consolatur, et ait : *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* (Rom. VII, 17).

24. Verumtamen delicta quis intelligit ? Nam si possem dicere cum Paulo, quod quidem longe est a me, *Nihil mihi conscius sum* (I Cor. IV, 4) : non tamen in hoc esse justificatum oporteret me gloriari : *Non enim qui se ipsum commendat, [1119] ille probatus est, sed quem Deus commendat.* (II Cor. X, 18). Si applauserit mihi justitiam humanus dies, pro minimo habeo, quia ille lucet tantum in facie. Homo enim videt in facie, Deus autem intuetur cor. (I Reg. XVI, 7.) Propter hoc Jeremias non satis popularibus sententiis, velut quibusdam humani diei radiis, movebatur, sed fidenter loquebatur Deo : *Diem hominis non concupivi tu scis.* (Jerem. XVII, 16.) Si meus mihi arriserit dies, *neque me ipsum,* inquit, *judico* (I Cor. IV, 3) : quia nec ipse me satis intelligo. Solus merito constitutus est judex vivorum et mortuorum, qui finxit singillatim corda universorum, et intelligit omnia opera eorum. Solum attendo judicem, quem et solum justificatorem agnosco. Pater dedit ei judicium facere, quia filius hominis est (Joan. V, 27). Non usurpo mihi vel super me servus Filii potestatem, nec me annuero illis, de quibus ita conqueri solet : *Tulerunt homines a me judicium.* Pater non judicat quemquam, sed omne

judicium dedit Filio (ibid., 22) : et ego mihi præsumam quod nec ipse Pater sibi assumit ? Velim, nolim, ipsi me adstare necesse est : ipsi horum quæ gesserim in corpore, reddere rationem, cui nec verbum prætervolat, nec subterfugit cogitatio. Sub tam æquo libratore meritorum, sub tam intimo secretorum inspectore, quis gloriabitur castum se habere cor ? Sola profecto, quæ non solet gloriari, non novit præsumere, contendere non consuevit, gratiam inventura est in oculis pietatis humilitas. Deus namque superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. IV, 6). Non contendit iudicio, nec prætendit justitiam qui vere humilis est, sed dicit : *Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine* (Psal. CXLII, 2). Recusat iudicium, et postulat misericordiam, facilius sibi veniam impetrare posse, quam justitiam vindicare confidens. Novit naturam divinam naturaliter piam, quæ in nostra [*al.* nostram] nequaquam humilitatem abhorreat. Non despicit illa majestas cor contritum et humiliatum in nostro genere, quæ corpus ex eo humilitatis assumere non dedignata est. Nescio quo pacto familiarius semper humilitati propinquare solet divinitas. Denique illa se induit, ut appareret hominibus. Substantiam, formam, habitumque gestavit humilem, ipsius nobis commendans virtutis excellentiam, quam speciali sui voluerit honorare præsentia. [1120]

CAPUT VII. AMBITIONEM ECCLESIASTICORUM,
PROMOTIONEM JUNIORUM, ET PLURALITATEM
BENEFICIORUM PERSTRINGIT.

25. Vobis autem, dilectissime, vobis præcipue tanto magis arbitror hanc esse necessariam, quanto major noscitur materia suppetere superbiendi. Genus, ætas, scientia, cathedra, et, quod majus est, primatus prærogativa, cui non essent insolentiæ fomes, elationis occasio? Quanquam esse possint et humilitatis. Meditantibus quidem honores blandiuntur, sed onera pensantibus tædio sunt atque formidini. Non autem omnes capiunt hoc verbum. Multi enim non tanta fiducia et alacritate currerent ad honores, si esse sentirent et onera. Gravari profecto metuerent, nec cum tanto labore et periculo quarumlibet affectarent infulas dignitatum. Nunc vero quia sola attenditur gloria, et non pœna, purum esse clericum erubescitur in Ecclesia; seque viles æstimant, et inglorios, qui quocumque eminentiori in loco non fuerint 472 sublimati. Scholares pueri et impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoventur ad ecclesiasticas dignitates, et de sub ferula transferuntur ad principandum presbyteris; lætiores interim quod virgas evaserint, quam quod meruerint principatum; nec tam illis blanditur adeptum, quam ademptum magisterium. Et hoc quidem in initio. Processu vero temporis paulatim insolescentes, docti sunt

in brevi vindicare altaria, subditorum marsupia vacuare, magistris nimirum in hac disciplina utentes idoneis, ambitione, et avaritia. Verum quantavis industria tua tibi lucra conquirere cautulus videaris, quantalibet vigilantia rem possis servare tuam, quantocumque studio regum tibi ac principum gratiam captare cures, dicimus tamen : *Væ terræ, cui rex puer est, et cujus principes mane comedunt* (Eccle. X, 16).

26. Nec dicimus quamcumque ætatem Dei gratiæ præmaturam, sicut nec seram : cum multos videamus juniorum super senes intelligere, moribus antiquare dies, prævenire tempora meritis, et quod ætati deest, compensare virtutibus. Boni pueri, qui quod ætate [1121] videntur, esse student et malitia. Malitia, inquam, sed non sensu : quorum, juxta admonitionem Apostoli, nemo contemnat adolescentiam (I Tim. IV, 12). Meliores bonæ indolis adolescentes inveteratis dierum malorum. Puer centum annorum maledictus est : et est e regione senectus venerabilis, non diuturna, neque numero annorum computata (Sap. IV, 8). Bonus puer Samuel, qui loquenti Deo promptus aderat auditor, dicens : *Loquere, Domine, quia audit servus tuus* (I Reg. III, 9) ; ac si diceret : *Paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua* (Psal. CXVIII, 60). Bonus et Jeremias, qui ante sanctificatus quam natus, cum se excusaret de pueritia, nihilominus constitutus est super gentes

et super regna (Jerem. I, 6). Bonus quoque Daniel, cujus spiritum suscitavit Deus, ut convinceret iniqua judicia, et sanguinem innoxium liberaret (Dan. XIII, 45-64). Denique cani sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata (Sap. IV, 8, 9). Sicubi hujuscemodi puer senex promotus invenitur, opus Dei est, his qui tales non sunt, mirandum non imitandum.

27. Cæterum curritur in clero passim ab omni ætate et ordine, a doctis pariter et indoctis ad ecclesiasticas curas, tanquam sine curis jam quisque victurus sit, cum ad curas pervenerit. Nec mirum de his qui necdum in semetipsis experti sunt. Videntes quippe illos qui jam proprios humeros cupitæ sarcinæ submiserint, non solum non gemere tanquam sub onere, sed insuper appetere plus onerari, non deterrentur periculis, quæ cupiditate cæcati non vident ; sed favoribus amplius, quos illis invident, provocantur. O infinita semper ambitio, et insatiabilis avaritia ! Cum primos honorum gradus meruerint in Ecclesia, meruerint autem vel vitæ merito, vel pecuniæ, sive etiam carnis et sanguinis, quæ regnum Dei non possidebunt, prærogativa, non ideo corda quiescunt, duplici semper æstuantia desiderio, quo utique magis ac magis et dilatentur in plura, et ad celsiora sublimentur. Verbi gratia, cum factus quis fuerit in quacunque Ecclesia decanus, vel præpositus, archidiaconus, aut aliquid hujusmodi, non contentus uno in una,

plures sibi, imo quotquot valet, conquirere honores satagit, tam in una, quam in pluribus. Quibus tamen omnibus, si locus evenerit, libenter unius præferet episcopi [1122] dignitatem. Sed nunquid sic satiabitur? Factus episcopus, archiepiscopus esse desiderat. Quo forte adepto, rursum nescio quid altius somnians, laboriosis itineribus et sumptuosis familiaritatibus Romanum statuit frequentare palatium, quæstuosas sibi quasdam exinde comparans amicitias. Si lucri spiritualis gratia hæc faciunt, laudandus est zelus; sed præsumptio corrigenda.

28. Nonnulli cum ista non possunt, vertunt se ad aliud ambiendi genus, in quo nihilominus aperiunt eam, quam habent, dominandi libidinem. Nam cum præsideant urbibus valde populosis, et totas, ut ita dicam, patrias propriæ diœcesis ambitu circumcludant; occasione inventa ex quocunque veteri privilegio, satagunt ut vicinas sibi subjiciant civitates: quatenus duæ, quibus duo vix præsules sufficiebant, sub uno redigantur antistite. Rogo, quæ hæc tam odiosa præsumptio? quis hic tantus ardor dominandi super terram? quæ principandi tam effrenis cupiditas? Certe cum primum tractus es ad cathedram, flebas, refugiebas, vim querebaris, multum ad te et omnino supra te esse dicens; miserum clamitans et indignum, qui non esses idoneus tam sancto ministerio, tantis non sufficeres curis. Quid igitur nunc verecunda depulsa formidine, sponte ambis

ad ampliora ; imo irreverenti audacia, propriis non contentus, invadis aliena ? Cur hoc ? Forte ut plures populos salves ? Sed in alienam messem, tuam mittere falcem, injuriosum est. Ut tuæ præstes Ecclesiæ ? Sed Ecclesiarum Sponso non placet tale unius incrementum, quod sit detrimentum alterius. Crudelis ambitio, et incredibilis, si fidem oculi non adstruerent ! Vix tenent manus, quin illud ad litteram impleant quod legitur in propheta : *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminos suos* (Amos I, 13).

29. Ubi est illa terrifica comminatio, *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis ?* (Isai. V, 8.) Nunquid in his duntaxat exiguis *Væ* istud metuendum est, non autem cum urbes urbibus, aut provinciæ provinciis continuantur ? Imo etiam respondeant, si volunt, se imitari Dominum Christum, facientes et ipsi utraque unum, adducentes et ipsi ex diversis pascuis greges, ut fiat unus pastor, et unum [1123] ovile. Hujus rei gratia non pigritantur crebro terere limina apostolorum, inventuri et ibi (quod magis dolendum est) qui suæ faveant improbæ voluntati : non quod valde Romani curent, quo fine res terminentur ; sed, quia valde diligunt munera, sequuntur retributiones. Nude nuda loquor, nec retego verenda, sed inverecunda confuto. Utinam privatim et in cameris hæc fierent ! utinam soli videremus et audiremus ! utinam nec [*al.* vel] loquentibus crederetur !

utinam nobis reliquerint moderni Noe, unde a nobis possent aliquatenus operiri! Nunc vero cernente orbe mundi fabulam, soli tacebimus? Caput meum undique conquassatum est, et ego sanguine circumquaque ebulliente putaverim esse tegendum? Quidquid apposuerō, cruentabitur; et major erit confusio voluisse celare, cum celari nequiverit.

CAPUT VIII. HUMILITATEM ET MODESTIAM EPISCOPO COMMENDAT.

30. Bona humilitas, quæ et in præsentiarum ab hujusmodi mordacibus curis mentem facit esse quietam, et a minacibus pœnis in futuro securam reddit conscientiam. Hæc vestros, pater, animos ab horum omnium pestifera æmulatione compescat. Audite potius Prophetam, taliter a talibus dehortantem: *Noli, inquit, æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem* (Psal. XXXVI, 1). Æmulari magis oportet Apostolum non gloriantem in immensum, nec se ultra se extendentem: nec audentem se, ut ipse fatetur, comparare quibusdam qui se ipsos commendant, sed se sibi comparantem, et metientem secundum mensuram regulæ, quam mensus est ei Deus (II Cor. X, 12, 13). Audiendo etiam ex ore ejus, *Nolite fraudare invicem* (I Cor. VII, 5), propriis placebit esse contentum. Qui et provocans ad humilitatem, suum illud archiepiscopo non cunctabitur salubriter 474 intimare: *Noli altum*

sapere, sed time (Rom. XI, 20). In alto posito non altum sapere difficile est et omnino inusitatum : sed, quanto inusitatus, tanto gloriosius. Timor de adepta jam altitudine tædere magis quam placere faciet altiora. Non vos ergo felicem, quia præestis : sed si non prodestis, infelicem putate.

31. Ut autem secure præesse possitis ; [1124] subesse et vos, si cui debetis, non dedignemini. Dedignatio quippe subjectionis, prælationis reddit indignum. Sapientis est consilium : *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* (Eccli. III, 20). Sapientiæ vero præceptum : *Qui major est vestrum, fiat sicut minor* (Luc. XXII, 26). Quod si expedit etiam minoribus esse subjectum, majorum jugum quomodo licebit contemnere ? Videant in vobis potius subditi quod vobis redhibeant. Intelligitis quæ dico : cui honorem, honorem. *Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit* (Rom. XIII, 1). Si *omnis*, et vestra. Quis vos excipit ab universitate ? Si quis tentat excipere, conatur decipere. Nolite illorum acquiescere consiliis, qui, cum sint christiani, Christi tamen vel sequi facta, vel obsequi dictis opprobrio ducunt. Ipsi sunt qui vobis dicere solent : « Servate vestræ sedis honorem. Decebat quidem ex vobis, vobis commissam Ecclesiam crescere : nunc vero saltem in illa qua suscepistis maneat dignitate. Et vos enim vestro prædecessore impotentior ? Si non crescit per vos, non decrescat per vos. » Hæc isti. Christus aliter et jussit, et gessit. *Reddite*, ait,

quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, Deo (Marc. XII, 17). Quod ore locutus est, mox opere implere curavit. Conditor Cæsaris, Cæsari non cunctatus est reddere censum : exemplum enim dedit vobis, ut et vos ita faciatis. Quando vero Dei sacerdotibus debitam negaret reverentiam, qui hanc sæcularibus quoque potestatibus exhibere curavit ? Porro vos, si Cæsaris successori, id est regi, sedulus in suis curiis, consiliis, negotiis, exercitibusque adestis ; indignum erit vobis cuicumque Christi vicario taliter exhiberi, qualiter ab antiquo inter Ecclesias ordinatum est ? *Sed quæ sunt, inquit Apostolus, a Deo ordinata sunt* (Rom. XIII, 1). Viderint ergo hujus ignominie dissuasores, quale sit Dei ordinationi resistere. Valde ignominiosum servo, si sit sicut dominus ejus : aut discipulo, si sit sicut magister ejus. Plurimum se vobis deferre putant, cum vos Christo præferre conantur, ipso reclamante ac dicente : *Non est servus major domino suo, neque apostolus eo qui misit eum* (Joan. XIII, 16). Quod non dedignatus est magister et Dominus, talisque et magister et dominus, indignum sibi judicabit servus bonus, devotusque discipulus ?

32. Quam pulchre locutus est beatus ille [1125] Centurio, cujus fidei nulla par inventa est in Israël ! *Et ego, inquit, homo sum sub potestate, habens sub me milites* (Luc. VII, 8). Non jactabat potestatem, quam nec solam protulit, nec priorem. Dicturus quippe, *habens sub me milites,*

præmisit : *Homo sum sub potestate*. Prius se agnovit hominem, quam potentem. Agnovit, inquam, se hominem homo gentilis, ut in se jam impleri ostenderet, quod longe ante dixerat David : *Sciant gentes quoniam homines sunt* (Psal. IX, 21). *Homo*, inquit, *sum*, et *sub potestate*. Jam quidquid subinferas, suspectam non habemus jactantiam. Præmissa siquidem est humilitas, ne altitudo præcipitet. Nec enim locum invenit arrogantia, ubi tam clarum humilitatis insigne præcesserit. Agnoscis infirmitatem [*al.* humilitatem], confiteris subjectionem : jam et te sub te habere milites profiteri securus. Revera quia non confusus est de subjectione, jure ex prælatione meruit honorari. Non erubuit super se potestatem, et ideo dignus qui haberet et sub se milites. Ex abundantia cordis os loquebatur : et juxta quod intus ordinatas habuit affectiones, foris quoque verba decenter composuit. Dedit prius honorem præpositis, ut jam a subditis juste reciperet : sciens se a superioribus accipere, quod impenderet inferioribus, et quia melius propriæ subjectionis disceret experimento sua ipse moderari imperia. Forte non ignorabat, quod subjecto sibi homini Deus omnia subjecerit sub pedibus ejus ; offendenti se infensa reddiderit ; et is, quem humilem constituerat super opera manuum suarum, superbiæ merito comparatus jumentis insipientibus, et similis factus sit illis. Noverat et fortassis, quod humanus spiritus,

subditus conditori subjectam sibi possederit carnem : rebellis rebellem invenerit : factusque transgressor legis superioris, sentire cœperit aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, et captivantem se in lege peccati.

CAPUT IX. ABBATES EXEMPTIONIBUS
PRÆPOSTERE STUDENTES ARGUUNTUR

33. Miror quosdam in nostro Ordine monasteriorum abbates hanc humilitatis regulam odiosa contentione infringere, et sub humili (quod pejus est) habitu et tonsura tam [1126] superbe sapere, ut cum ne unum quidem verbulum de suis imperiis subditos prætergredi patiantur, ipsi propriis obedire contemnant episcopis. Spoliant ecclesias, ut emancipentur ; redimunt se, ne obediant. Non ita Christus. Ille siquidem dedit vitam, ne perderet obedientiam : qua isti ut careant, totum fere suum suorumque victum expendunt. Quid hoc est præsumptionis, o monachi ? Neque enim quia prælati monachis, ideo non monachi. Nempe monachum facit professio, prælatum necessitas. Ut autem non præjudicet necessitas professioni, accedat, non succedat prælatio monachatu. Alioquin quomodo illud implebitur : *Principem te constituerunt ? esto inter illos tanquam unus ex illis ?* (Eccli. XXXII, 1). Quomodo tanquam unus ex illis, manens inter humiles superbus, inter subditos rebellis, immitis inter mansuetos ? Ut te putemus tanquam unum

ex illis, videamus tam exhibere paratum, quam exigere obedientiam : videamus tam libenter præpositis obtemperare subjectum, quam imperare subjectis. Quod si semper vis obedientes habere, et nunquam esse, probas te non esse tanquam unum ex illis, dum unus esse renuis ex obedientibus : a quibus dum te superbiendo segregas, quorum aggregeris consortio patenter advertimus : et si tu vel impudenter contemnis, vel imprudenter dissimulas, reputari profecto inter illos te noveris, de quibus scriptum est : *Alligant onera gravia et importabilia, et imponunt humeris hominum, digito autem suo nolunt ea movere* (Matth. XXIII, 4). Quorum ergo tibi indignius consortium judicas, delicatorum magistrorum, quos Veritas increpat, an obedientium monachorum, quos amicos suos commemorat ? Ait siquidem : *Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis* (Joan. XV, 14). Vides igitur quale est jubere quod ipse non feceris ; aut nolle facere, quod docueris.

34. Deinde ut taceam illud de Regula, ubi a sancto Benedicto tibi præcipitur, ut quæ doces discipulis esse contraria, in tuis factis indices non agenda ; ut item prætermittam, quod aperte definit tertium humilitatis esse gradum, ut quis pro Dei amore omni obedientia se subdat majori (Capp. 2, 7) ; in regula Veritatis attende quos legitur : *Qui solverit, inquit, unum de his minimis meis mandatis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in*

regno cœlorum (Matth. V, 19). Proinde tu docens [1127] et renuens obedire, non minimum, sed maximum Christi mandatum et docere, et solvere convinceris. Itaque doctor et solutor mandati, minimus tu vocandus es in regno cœlorum. Si ergo tui putas injuriam prioratus, minorem summis videri sacerdotibus, non magis indignum æstimandum est, minimum vocari in regno cœlorum ? Si multum superbus es, plus minimus, quam minor vocari confundere. Minor quippe vilitas est minorem videri, quam minimum : longe autem præstantius, solis subdi episcopis, quam universitati.

35. Sed non propter me, inquit, facio, sed quæro ecclesiæ libertatem. O libertas omni, ut ita loquar, servitute servilior ! Patienter ab hujusmodi libertate abstineam, quæ me pessimæ addicat superbiæ servituti. Plus timeo dentes lupi, quam virgam pastoris. Certus sum enim ego monachus, et monachorum qualiscunque abbas, si mei quandoque pontificis a propriis cervicibus excutere jugum tentavero, quod Satanæ mox tyrannidi me ipsum subjicio. Advertens nimirum cruenta illa bestia, quæ circuit quærens quem devoret, elongatam custodiam ; heu ! statim insilit in præsumptorem. Merito enim non cunctatur præsidere superbo, qui se jure regem gloriatur super omnes filios superbiæ. Quis dabit mihi centum in mei custodiam deputari pastores ? Quanto plures sentio mei curam gerere, tanto

securior ex eo in pasqua. Stupenda insania ! Animarum non cunctor turbas mihi custodiendas colligere, et unum super propriam gravor habere custodem ! Et quidem subjecti me de reddenda pro se ratione sollicitant : qui autem præsunt mihi, *ipsi potius*, Paulo dicente, *pervigilant, tanquam rationem pro me reddituri* (Hebr. XIII, 17). Illi etsi honorant, onerant : hi non tam premunt, quam protegunt. Scio me legisse : *Judicium durissimum his qui præsunt ; exiguo autem conceditur misericordia* (Sap. VI, 6, 7). Quid igitur vos, o monachi, sacerdotum gravat auctoritas ? Metuitis infestationem ? Sed si quid patimini propter justitiam, beati. Sæcularitatem contemnitis ? Sed sæcularior nemo Pilato, cui Dominus astitit judicandus. *Non haberes*, inquit, *in me potestatem, nisi tibi data esset desuper* (Joan. XIX, 11). Jam tunc per se loquebatur et in [1128] se experiebatur quod post per apostolos clamavit in Ecclesiis, *Non est potestas nisi a Deo et, Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* (Rom. XIII, 1, 2).

36. Ite nunc ergo, resistite Christi Vicario, cum nec suo adversario Christus restiterit : aut dicite, si audetis, sui Præsulis Deum ordinationem nescire, cum Romani Præsidis potestatem Christus super se quoque fateatur fuisse cœlitus ordinatam. Verum aperte indicant quidam horum quid cogitent, dum multo labore ac pretio apostolicis adeptis privilegiis, per ipsa sibi vindicant insignia pontificalia, utentes et ipsi more

pontificum, mitra, annulo, atque sandaliis. Sane si attenditur rerum dignitas, hanc monachi abhorret professio : si ministerium, solis liquet congruere pontificibus. Profecto esse desiderant, quod videri gestiunt ; meritoque nequeunt esse subjecti, quibus jam ipso se comparant desiderio. Quid si et nomen eis conferre privilegiorum posset auctoritas ? quanto putas auro redimerent, ut appellarentur pontifices ? Quo ista, o monachi ? Ubi timor mentis ? ubi rubor frontis ? Quis unquam probatorum monachorum tale aliquid aut verbo docuit, aut reliquit exemplo ? Duodecim humilitatis gradus Magister vester edisserit, propriisque distinguit descriptionibus (S. Benedictus, Regulæ cap. 7) : in quo, quæso, illorum docetur aut continetur, ut hoc fastu delectari monachus, has quærere debeat dignitates ?

37. Labor, et latebræ, et voluntaria paupertas, hæc sunt monachorum insignia ; hæc vitam solent nobilitare monasticam. Vestri autem oculi omne sublime vident, vestri pedes omne forum circumeunt, vestræ linguæ in omnibus audiuntur conciliis, vestræ manus omne alienum diripiunt patrimonium. Tamen, si ita oportet, ut emancipati a subjectione pontificum, pari cum successoribus apostolorum gloria, pari cathedra, iisdemque solemnium indumentorum insignibus attollamini, cur non et sacros Ordines celebratis, et benedictiones datis in populis ? Quam multa

moveor dicere adversus impudentissimam
præsumptionem? sed frenat impetum, quod
auribus occupatis scribere me recolens, longiori
lectione vereor fieri onerosus archiepiscopo : et
quia res tam manifesta est, ut multitudo
reprehendentium videatur [1129] impudentiam
obdurasse. Quod si et hæc ipsa cernuntur gratas
excedere compendii metas, vobis, o domine,
donate, qui me et in hoc [1130] propriam prodere
coegistis imperitiam, dum morem modumque
solemnem in scribendo servare nescierim.

FINIS LIBRI DE OFFICIO EPISCOPORUM.